

Кобилинський Олександр Миколайович, студент II курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти (групи ЗЛм-1-24-1.4д), освітня програма «Зарубіжна література і світова художня культура» Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник:

Г. В. Бітківська, доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри світової літератури Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ А.С. БАЄТТ В УКРАЇНСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ

У статті здійснено огляд наукового доробку українських літературознавців, присвяченого творчості британської письменниці А.С. Баєтт. Зауважено, що попри вагомий статус авторки у світовому літературному процесі, українська рецепція її прози перебуває на етапі становлення. Узагальнено ключові розвідки (О. Анненкова, О. Бойницька, Д. Дроздовський, А. Шевкун та ін.), у яких творчість А.С. Баєтт розглядається крізь призму постмодерністської поетики, феміністичної критики, інтертекстуальності, історіографічного метароману та студій перекладу. З'ясовано, що дослідницький фокус зосереджується на романах «Одержимість» («Possession») та диптиху «Янголи і комахи» («Angels & Insects»), тоді як пізня романістика та мала проза потребують досліджень. Окреслено пер-

спективи подальших студій, які полягають у поглибленні перекладознавчих аспектів та розширенні методологій для цілісної інтеграції творчості А.С. Баєтт в українське літературознавство.

Ключові слова: неовікторіанство; науково-критична рецепція; метароман; інтертекстуальність; інтермедіальність; перекладознавство; А.С. Баєтт.

Постановка проблеми в контексті сучасної філологічної науки. Однією з провідних тенденцій сучасної філологічної науки є міждисциплінарність, у контексті якої творчість Антонії Сьюзен Баєтт – британської письменниці й лауреатки Букерівської премії (1990), викликає значний дослідницький інтерес завдяки своїй розгалуженій архітектоніці, філософській глибині та поєднанню естетики модерну й постмодерну. Її проза формує унікальний тип інтелектуального письма, у якому художній текст функціонує як поле культурного діалогу – між епохами, наукою, міфами й мистецтвом. Попри активну увагу до творчості письменниці в зарубіжних гуманітарних студіях, українське літературознавство лише окреслює власну традицію її осмислення. Наразі існує потреба систематизованого огляду науково-критичних досліджень, а перекладені українською мовою тексти письменниці становлять лише невелику частину її доробку. Це значно ускладнює як академічну, так і читацьку рецепцію. Водночас багатоплановість її романів, що поєднують художнє, історико-культурне, філософське й психологічне начало, робить творчість А.С. Баєтт надзвичайно перспективним об'єктом для міждисциплінарних студій.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є огляд та систематизація досліджень, присвячених творчості А.С. Баєтт в українському літературознавстві, визначення їхніх ключових фокусів та окреслення аспектів, що потребують подальшого студіювання.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням авторських положень. З-поміж творів А.С. Баєтт в українському літературознавстві найбільшу увагу приділено роману «Одержимість» (*Possession*, 1990). У дисертації «Англійський історіографічний роман помежів'я XX–XXI століть: генеза та жанрові модифікації» О.Бойницька досліджує його в контексті генології. Дослідниця класифікує «Одержимість» як архівний роман, що є метафорою пошуку істини та меж пізнання. Вона зазначає, що поєднуючи риси класичного реалістичного роману та постмодерної історіографічної прози, А.С. Баєтт перетворює академічну сатиру на інтелектуальний квест, а ретроспективні розслідуван-

ня – на самопізнання (Бойніцька, 2018: 204). Вікторіанський та сучасний план роману оприявнюють взаємопроникність сучасності та минулого, і водночас образ архіву в романі руйнує ілюзію цілісного знання та показує неможливість «володіння» минулим – історія фрагментарна й часто не має меж між вигадкою та реальністю. У дисертації також розкрита функція алюзій, цитат та епіграфів, що слугують інструментами вагомих тематичних, естетичних та ідеологічних паралелей (Бойніцька, 2018: 329). Постмодерністське трактування історії в романі А.С. Баєтт «Одержимість» також розкриває Н. Чернотович, яка підкреслює, що поєднання експериментального письма з реалістичністю стає причиною зарахування А.С. Баєтт до кола сумнівних постмодерністів, а композиційна, тематична і біографічна інтертекстуальність є характерним прийомом відтворення вікторіанського роману (Чернотович, 2020: 82). А. Шевкун аналізує специфіку «архітекстуальних зв'язків» у романі, зосереджуючи увагу на вмінні А.С. Баєтт створювати «тексти в текстах», та на таких ознаках її письма, як фрагментарність композиції, жанровий синкретизм та полістилістика (Шевкун, 2017: 498). Також А. Шевкун, разом із С. Запольських, надає феміністичну (гендерно орієнтовану) інтерпретацію цього роману, досліджуючи текстовий мегаконцепт ЖІНКА (WOMAN), а також мезоконцепти «female», «servant», «wife» (Запольських, Шевкун, 2012: 51). Поєднуючи методи постструктуралістської феміністичної критики та інтермедіального аналізу, Г. Косарева досліджує стратегії конструювання ґендерної ідентичності в романі «Possession» та демонструє, як екранізація змінює акценти тексту роману, перетворюючи його в майже однозначну мелодраматичну історію, де ґендерні ролі стають стереотипнішими (Косарева, 2024: 181). З-поміж перекладознавчих студій цей роман приваблює увагу в аспекті проблеми інтертекстуальності в перекладі, зокрема як передати складну систему алюзій для українського читача. Співвідносячи текст з критеріями інтертекстуальності М. Бахтіна, Ю. Крістєвої, Ж. Женетта, дослідниці А. Шевкун та С. Запольських вказують, що текст роману насичено прихованими цитатами, натяками та жанровими пастишами, які складно адекватно передатити іншою мовою через їхню залежність від британського культурного контексту, тому підкреслюють важливість перекладацьких коментарів для повноти розуміння змісту (Запольських, Шевкун, 2017: 69).

Диптих з історіографічних повістей «Morpho Eugenia» та «The Conjugal Angel», що об'єднано під назвою «Янголи і комахи» («Angels & Insects», 1992) привернув увагу українських дослідників як зразок постмодерністської вікторіани. Ці

повіді як художню цілісність розглядає О. Анненкова, вважаючи, що тексти доповнюють один одного на сюжетному, жанровому та проблемно-тематичному рівнях (Анненкова, 2021: 57). Дослідниця наголошує, що семантична єдність диптиха досягається за допомогою системи концептуальних метафор, що реалізують авторський задум – реінтерпретацію вікторіанства. О. Анненкова визначає механізми створення «вікторіанського коду» через стилізацію та пастиш, які висвітлюють науку, соціальні норми, релігію минулого поряд із часто табуйованими темами (гомосексуальність, інцест), вибудовуючи діалог з історією через постмодерністську оптику – своєрідну «енциклопедію вікторіанської доби» з позиції сучасності. Окрім того, дослідниця теж привертає увагу до необхідності дослідження Баєтт в оптиці інтермедіальності (Анненкова, 2024: 29), зокрема прийому екфразису, який стає ключовим інструментом створення панорами культурно-історичної епохи помежів'я XIX–XX століть у романі «Книга для дітей» («Children's book», 2009). Гриня Н., на матеріалі «Angels & Insects» та «The Virgin in the Garden», розглядає контраст як базовий принцип організації тексту на його сюжетному, образному та символічному рівнях, доповнюючи літературознавчі дослідження лінгвістичним аналізом (Гриня, 2020: 14).

Дослідження рекурентної проблематики прози А.С. Баєтт пропонує Д. Дроздовський у статті «Дискурс науки і криза релігійної ідентичності в романах А. С. Баєтт». Так, літературознавець вбачає в диптиху «Ангели й комахи» вплив розвитку ідей науки на вікторіанський релігійний сумнів та зазіхання на християнський спіритуалізм, а в романі «Ragnarök», на його думку, завершується осмислення цієї опозиції, через міфологічний інтертекст (Дроздовський, 2014: 73).

Дискурс науки і релігії та їхнє критичне переосмислення А.С. Баєтт здійснює в романах «Possession», «Still life», «Babel Tower» і «A Whistling Woman». Дроздовський також окреслює екокритичний підхід до дослідження творчості А.С. Баєтт і презентує її творчість у монографії «Множинність реальності в англійському постмодерністському романі» (Дроздовський, 2018: 334). Схожий підхід застосовує Н. Сизоненко, яка розглядає творчість А.С. Баєтт не ізольовано, а в контексті британської історіографічної метапрози 90-х років. Порівнюючи романи «Одержимість», «Ангели і комахи» з творами інших британських авторів, дослідниця виявляє суттєву відмінність у конструюванні хронотопу: лінійна оповідь поступається місцем розмитості, циклічності та фрагментарності (Сизоненко, 2015: 74).

До аналізу короткої прози А.С. Баєтт вдається О. Дерикоз у дисертації «Сучасні англійські версії short story в контексті феміністичної ідеї: новелістика А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байєтт, Д. Лессінг». На матеріалі новел «Jael», «Christ in the House of Martha and Mary» тощо, здобувачка аналізує особливості художнього відтворення жіночої ідентичності, зокрема співвіднесення жіночого характеру з культурно-історичною та біблійною пам'яттю, проблеми самовизначення життєвих орієнтирів та анігіляції особистості жінки та спроб її відновлення (Дерикоз, 2013). Досліджуючи збірку «Стихії: історії вогню та криги» вона вводить поняття «монтажисть» як засіб організації логіки оповіді; розглядає жанрову природу текстів А.С. Баєтт крізь призму «ендогенних жанрів» (Дерикоз, 2011: 20). Дослідження А. Ляхно зосереджено на алюзіях в казках А.С. Баєтт («The Djinn in the Nightingale's Eye» та «The Children's Book»). Показано, що авторка використовує прямі, псевдо-інтертекстуальні, інтер-фігуральні алюзії, які часто мають імпліцитний характер, для реміфологізації традиційних сюжетів (Ляхно, 2020: 43).

Важливо зазначити, що перші переклади романів Баєтт українською мовою з'явилися лише в 2024 році у видавництві «Темпора» (перекладач Ярослава Стріха, поезії переклав Максим Стріха), що активізувало увагу до творчості А.С. Баєтт в Україні. Популяризують її творчість і літературно-критичні огляди Б. Романцової, яка, зокрема, відзначає роботу А.С. Баєтт з візуальними образами, що перегукується з академічними дослідженнями інтермедіальності.

Висновки й перспективи подальших розвідок у визначеному напрямі.

Науковий інтерес українських дослідників (О. Анненкова, Д. Дроздовський, А. Шевкун та ін.) переважно зосереджено на таких творах А.С. Баєтт, як «Одержимість» і «Янголи і комахи», тоді як пізня романістика (зокрема «The Children's Book», «The Biographer's Tale») та мала проза залишаються на периферії наукової уваги. Науковці тяжіють до текстоцентричних, історико-літературних та компаративних підходів. Перспективними для подолання певної фрагментарності є розширення джерельної бази, інтеграція та активне використання міждисциплінарних методологій, насамперед інтермедіальності, екокритики, лінгвопоетичного аналізу, компаративістики феміністичних та квір-студій для студіювання романістики А.С. Баєтт. Критично важливою умовою подальших досліджень є поживавлення перекладацької діяльності (нині опубліковано переклади українською мовою двох романів), а також розширення проблематики перекладознавчих студій, необхідних для адекватного відтворення складної стилістичної та інтертекстуальної манери письма А.С. Баєтт.

Список використаних джерел

- Анненкова О. С. Образ мира и образ человека: «Ангелы и насекомые» А.С. Байетт как художественное целое. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. Серія «Філологічні науки», 2021. №2. С. 57–66. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2021-2-22-5>
- Анненкова О. С. Интермедіальність як спосіб смислотворення у прозі А. С. Баєтт. *Лінгволітературознавчі студії: інтерфілологічний аспект* : матеріали міжнародної наукової конференції (Львів, 21–22 листопада 2024 року). ЛНУ ім. Івана Франка. С. 28–30.
- Бойницька О. С. (2016). Англійський історіографічний роман помежів'я XX–XXI століття: генеза та жанрові модифікації [Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка]. Київ. 2016.
- Гриня Н. О. (2020). Semantic types of contrast in modern English fictional text (Семантичні типи контрасту в сучасному англійськомовному художньому тексті). *Молодий вчений* [Young Scientist]. 2020. № 2.1 (78.1). С. 13–15. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-1-78-4>
- Дерикоз О. Б. Сучасні англійські версії short story в контексті феміністичної ідеї (на матеріалі творчості А. Картер, П. Фітцджеральд, А. Байетт Д. Лессінг) [Автореферат дисертації кандидата філологічних наук]. Київ. 2006.
- Дроздовський Д. І. Дискурс науки і криза релігійної ідентичності в романах А. С. Баєтт. *Слово і Час*. 2014. № 6. С. 76–84.
- Дроздовський Д. І. Множинність реальності в англійському постпостмодерністському романі (філософська проблематика, жанри, наративні стратегії) (2-ге вид., допов. і доопрац.). Київ: Пульсари. 2018.
- Запольських С. П., Шевкун А. В. Концепт «woman» в англійській літературі (на матеріалі роману А. С. Байетт «Possession»). *Нова філологія*, 2012. № 51. С.49–53.
- Запольських С. П., Шевкун А. В. Інтертекстуальність в аспекті перекладу (на матеріалі роману А. С. Байетт «Possession»). *Нова філологія*, 2017. № 72. С. 66–69.
- Косарева, Г. С. Гендерна ідентичність персонажів у романі А. Байетт «Possession» та в однойменній екранізації Ніла Лабути. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія, 2024. № 65. С. 180–184. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.39>
- Ляхно А. О. (2020). Алюзія в літературних казках А.С. Баєтт [Бакалаврська робота, Херсонський державний університет]. Херсон. 60 с.
- Сизоненко Н. А. Часопросторовий вимір історіографічної метапрози Великобританії 90-х років XX ст. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*, 2015. № 259 (247). С. 74–78.
- Чернотвич Н. Ф. Постмодерністське трактування історії в романі А. Байетт «Одержимість» [Магістерська робота, Маріупольський державний університет]. 2020.
- Шевкун, А. Види інтертекстуальності на матеріалі роману А.С. Байетт «Possession». *Молода наука-2019: збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених Запорізького національного університету*, 2019. Т. 4. С. 499–500.

References

- Annenkova O. S. Intermedialnist yak sposib smyslotvorennia u prozi A. S. Baiett. *Linhvoliteraturoznavchi studii: interfilolohichniy aspekt* : materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii (Lviv, 21–22 lystopada 2024 roku). LNU im. Ivana Franka. S. 28–30.
- Annenkova O. S. Obraz myra y obraz cheloveka: «Anhely y nasekomye» A.S. Baiett kak khudozhestvennoe tseloe. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriya «Filolohichni nauky»*, 2021. №2. S. 57–66. <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2021-2-22-5>
- Boinitska O. S. (2016). Anhliiskyy istoriografichnyi roman pomezhiivia XX–XXI stolittia: heneza ta zhanrovi modyfikatsii [Dysertatsiia na zdobuttia naukovoï stupenia doktora filolohichnykh nauk,

- Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka]. Kyiv. 2016.
- Chernotovykh N. F. Postmodernistske traktuvannia istorii v romanii A. Baiett «Oderzhymist» [Mahisterska robota, Mariupolskyi derzhavnyi universytet]. 2020.
- Derykoz O. B. Suchasni anhliiskii versii short story v konteksti feministychnoi idei (na materialii tvorchosti A. Karter, P. Fittsdzherald, A. Baiett D. Lessinh) [Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk]. Kyiv. 2006.
- Drozdovskyi D. I. Dyskurs nauky i kryza relihiinoi identychnosti v romanakh A. S. Baiett. Slovo i Chas. 2014. № 6. S. 76–84.
- Drozdovskyi D. I. Mnozhynnist realnosti v anhliiskomu postpostmodernistskomu romanii (filosofska problematyka, zhanry, naratyvni stratehii) (2-he vyd., dopov. i dooprats.). Kyiv: Pulsary. 2018.
- Hrynia N. O. (2020). Semantic types of contrast in modern English fictional text (Semantychni typy kontrastu v suchasnomu anhliiskomovnomu khudozhnomu teksti). Molodyi vchenyi [Young Scientist]. 2020. № 2.1 (78.1). S. 13–15. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-2-1-78-4>
- Kosarieva, H. S. Genderna identychnist personazhiv u romanii A. Baiett «Possession» ta v odnoimennii ekranizatsii Nila Labuta. Naukovi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia. 2024. № 65. S. 180–184. <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2024.65.39>
- Liakhno A. O. (2020). Aliuziia v literaturnykh kazkakh A.S. Baiett [Bakalavrska robota, Khersonskyi derzhavnyi universytet]. Kherson. 60 s.
- Shevkun, A. Vdyintertekstualnosti na materialii romanu A.S. Baiett «Possession». Moloda nauka-2019: zbirnyk naukovykh prats studentiv, aspirantiv i molodykh vchenykh Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, 2019. T. 4. S. 499–500.
- Syzonenko N. A. Chasoprostorovi vymir istoriohrafichnoi metaprozy Velykobrytanii 90-kh rokiv KhKh st. Naukovi pratsi. Filolohiia. Literaturoznavstvo, 2015. № 259 (247). S. 74–78.
- Zapolskykh S. P., Shevkun A. Intertekstualnist v aspekti perekladu (na materialii romanu A. S. Baiett «Possession»). Nova filolohiia, 2017. № 72. S. 66–69.
- Zapolskykh S. P., Shevkun A. V. Kontsept «woman» v anhliiskii literaturi (na materialii romanu A. S. Baiett «Possession»). Nova filolohiia, 2012. № 51. S.49–53.

RECEPTION OF THE WORKS OF A.S. BAETT IN UKRAINIAN LITERARY STUDIES

Oleksandr Kobylinskyi, second-year (master's) student, educational programme 'Foreign Literature and World Art Culture' of the Faculty of Ukrainian Philology, Culture and Arts of the Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University.

The article reviews the scientific work of Ukrainian literary scholars devoted to the work of British writer A.S. Bayett. It is noted that despite the author's significant status in the world literary process, the Ukrainian reception of her prose is still in its infancy. The article summarises key studies (by O. Annenkova, O. Boinitska, D. Drozdovsky, A. Shevkun, and others) in which A.S. Bayett's work is examined through the prism of postmodern poetics, feminist criticism, intertextuality, historiographical meta-novels, and translation studies. It has been established that the research focus is on the novels *Possession* and the diptych *Angels & Insects*, while her later novels and short prose require further study. The prospects for further studies are outlined, which consist in

deepening the translation aspects and expanding the methodologies for the holistic integration of A.S. Bayett's work into Ukrainian literary studies.

Keywords: neo-Victorianism; scientific and critical reception; meta-novel; intertextuality; intermediality; translation studies; A.S. Bayett.